

PROHÁSZKA PEDAGÓGIÁJA.

Ottokár püspök, a nagy gondolattermelő, 1915-ben, *A karácsony pedagógiája* c. írásában a megtestesülés eszméjével foglalkozva, az evangélium programját fejtegeti a neveléstudományban.¹ Nem hinném, hogy akadna egyetlen magyar nevelő, tanár vagy tanító, aki kétségbevonná az ő illetékességét ebből a szempontból, hisz alakja az idők távlatában megnövekedve valóban mint a modern kor apostola áll előttünk: a katolikus öntudat kitermelője állandóan lelkeket nevelt és nevel ma is műveivel, tehát kétségtelenül pedagógus is.

Az evangélium programjában — úgymond — »csodálatos pedagógiai érzék nyilatkozik meg... Nincs gondja tanokra s rendszerekre, hanem eleven gondolatokra; nem könyveket, hanem fejeket, sőt nem is fejeket, hanem fejes s szíves embereket akar kezelni. Nem bibelődik ideálokkal, hanem ideális valóságokkal, s nem emberi ideálokat, hanem ideális embereket nevel. Embereket, kik nemesak ismerik, hanem akik élnek az ideálokat.

Az evangélium e realizmusa elragadóan fölséges és hódító. Mások a világot gondolatokkal s szisztémákkal fejelik meg, programokat állítanak fel, nagy követelményekkel lépnek fel intellektuális s gazdasági tekintetben s így remélnék adni nagyobb stílust az életnek. Tudománnyal s analízissel szolgálnak; szétszedik az ember és a társadalom elemeit, de lelket, bizalmat, bátorságot s életkedvet nem tudnak adni; nem bírják belevarázsolni az analizált részekbe a szintézis élettartalmát és erejét. Sokat absztrahálnak s mindent kipontoznak s megvonaloznak, de az egész csak gondolat, de nem élet. Hát... ezek ugyancsak nem járnak el evangéliumi pedagógusok módjára.

Az evangélium eljárása a legideálisabb pedagógia. Oly reális, mint az élet, s oly ideális, mint a legvérmesebb sikerek álma. S ezzel a pedagógiával kell a magyar népnevelőknek is dolgozniok.

Telítse az iskola a gyermeket s az ifjúságot eleven idealizmussal, nagy hittel s tisztá erkölcsiséggel, de melyet nemesak ismernie, hanem gyakorolnia is kell. Legyen a tanulás szemlélet s gyakorlat, a tanítás pedig szintén élet és gyakorlat. Így lesz majd a tanításból nevelés. A tanítás intellektuális kategória; épp azért az a léleknek csak egy oldalát nézi, nézi a tananyagot, a közlendő fogalomtömeget, az eszméknek s kapcsolásainak személytelen rendszercit; ez mind mechanika, ez mind logikai technika, ez mind intellektuális leltári készlet; de épp azért ez mind nem érinti a lélek sajátos, intim egyéniségét, ez mind nem ingerli az élet plasztikáját, szóval ez mind nem segít a képből, a számból, az adatokból az élet meleg és szerető megtapasztalására s önmagunkban való nemesítésére s kialakítására.

¹ L. Prohászka Ottokár Összegyűjtött Munkái, XXV. kötet, 165—167. l.

Az evangélium azért is nem rokonszenvez tanítókkal, akik nem nevelők; azokat valamiképen abbamaradt, félszeg existenciáknak nézi, akikre nincs neki szüksége. Az élet evangéliumának nem tanítók kellene, kiknek „fogalmaik” vannak, hanem nevelők, kikben a fogalmak eleven erők. A tanítók beszélnek Istenről, a nevelők pedig átéli Istent s istenfélő emberek. A tanítók erkölcsi rendszerekről beszélnek s tanokat ismertetnek; a nevelők pedig az erkölcsi egyéniség közvetlenségével szemléltetik a tant. A tanítók vezetnek templomba; a nevelők pedig az istentisztelet s -imádás hevét öntik ki a gyermek lelkére. De hát csak ezek az utóbbiak a hivatottak s választottak egyaránt.

Ezek kezéből kerülhet ki egész ember. Az előbbieket szerencsétlen művészek, kik saját befejezetlenségük s éretlenségük folytán másokat egészsékké s egyéniségekké nem alakíthatnak. S tényleg, mily darabos munkát végez az az iskola s mily esetlen s szögletes embereket produkál, mely az ifjából mechanikusokat, kárpitosokat, orvosokat, fogtechnikusokat, paragrafus-tudósokat, ügyvédeket, kereskedőket, szenzálokat, szántóvetőket igen, de harmonikus embereket nem nevel. Ezek az üresség tudnak valamit megcsinálni, de élniök nem érdemes; a legtöbbje Istent, hitet, eszményt, törvényt kellemetlen tehernek tekint, melyen, mihelyt az iskolából kilép, tüntetőleg túlad s egyáltalában nincs azon a magaslaton, hogy a jóakarásban s annak közlésében s kisugárzásában lássa az élet értékét s az egyéniség legértékesebb s legtisztetélméltóbb megnyilvánulását.

Ezt a magaslatot az iskola számára csak a tanító élet, csak az életet előelő s úgy közlő nevelés biztosíthatja...»

Szinte hallom a válaszokat ezekre a súlyos igékre. Az egyik tábor így felel: „Kemény beszéd, ki hallgatja?!“ A másik csoport? Ebbe kerültünk sokan, mikor először olvastuk ezt az írást; ráeszméltünk a nagy igazságokra és — nem szégyeljük bevallani — meakulpáztunk. Sejttem, hogy komoly szakemberek is boncoló kés alá vették a benne fölvetett gondolatokat, sőt egyik-másik esetleg indítást is kapott belőlük.

Csak a szellemileg vak nem látja, hogy a két utóbbi évtizedben, tehát Prohászka idézett műve után nagy és tisztetélméltó megmozdulások történtek a magyar nevelésügyben. Hivatott egyének, igazán tudós fők sok egészséges gondolatot, irányelvet termeltek ki és tettek közkinccsé a pedagógusok számára. A fiatal tudomány, a gyermekpszichológia olyan lelki tényeket, mozgató erőket hozott felszínre, melyekkel minden tanárnak és tanítónak tisztában kell lennie; mégis úgy látszik, hogy a gyakorlatban a főhangsúly nem annyira a nevelésre, mint inkább a didaktikai és metodikai kérdésekre esik. Ezeknek a problémáknak malomkövei között őrlődünk, s mi, öreg tanárok attól félünk, hogy „a sok baba közt elvész a *gyermeklélek!*“

Prohászka mint pedagógus huszonhárom évvel ezelőtt olyan életrevaló neveléseméletet hirdet, amely legalább is annyira

méltó a megszívlelésre, mint bármelyik neves, modern pedagógiai íróé. Merész vállalkozás, de megkísérlek levonni néhány következtetést a fönnebb idézett cikkből. Számítok rá, hogy nálam sokkal hivatottabb egyének másként, talán helyesebben értelmezik a nagy ember gondolatait. De nem baj: eszmék tisztulása csak szellemi mérkőzésből ered.

Egy bizonyos: Prohászka szigorúan különbséget tesz a „tanító” és a „nevelő” fogalma között. Talán úgy formulázhatnók ezt a gondolatot, hogy szerinte nem minden tanító alkalmas nevelő is egyúttal. Ő csupán azt a pedagógustípust tartja megfelelőnek nagy és nemes hivatásának teljesítésére, aki maga is *ideális ember*, aki nemcsak beszél Istenről, hanem átéli Istent, azaz istenfélő ember; nemcsak tanít erkölcsökre, hanem erkölcsös egyéniség; elvezeti a gyermeket a templomba, de nem megy ki a másik ajtón, hanem növendékével együtt lélekben vesz részt az istentiszteleten. Más szóval: mivel a régi közmondás szerint *Verba movent, exempla trahunt*, a mesternek elsősorban a saját példaadásával kell a tanítványt nevelni. *Sebes Ferenc* hozzát teszi még: „A külső példaadásnak érdemleges hajtóereje csak akkor van, ha mögötte őszinte, elszánt elvi elkötelezettség rejlik az evangéliummal szemben és szívósan nekifeszült akarat. Az ember azzal nevel, amit teljes szívvel és elméjével átölel s amit teljes lelkével és minden erejével akar... Ez ad sikert a nevelői tevékenységnek.”

A nevelőnek tehát *jó embernek* kell lennie. Ez a fogalom azonban igen tág, különösen a mai felfogás szerint. Helyesen tesszük, ha egy-egy halottunkról, mikor a temetőbe kísérjük, többször is elmondjuk: „Jó ember volt szegény!” Igen, *de mortuis nihil, nisi bene*, jóllehet köztudomású dolog, hogy az illető sokat csetlett-botlott életében. Am a Prohászka ideális nevelője nem ez a köznapi embertípus, még kevésbé Nietzsche Übermensché, hanem *belső ember*; minthogy *de internis non iudicat praetor*, ennek a kritikája nem is tartozik a mi hatáskörünkbe.

De hát akkor a jó Istenen kívül ki a hivatott bírálója a nevelőnek? Maga a *gyermeki lélek*! Gondoljunk csak vissza saját kiskorunkra és mestereinkre. Ma is meleg szeretettel emlékezem öreg tanítómra. Szigorú, komoly, tekintélyes ember volt, sokszor éreztük nádpálcája sujtását, de szeretetét is. Egy-egy bejegyzés a kis Értésítő-be a *dicséretes, ernyedetlen, kitűnő* jegyek után: „Jól van N., csak iparkodjál” s ehhez hasonló határozottan a meleg, jó szív bizonyossága volt; még gimnázista-korunkban is elmentünk hozzá köszönteni nevenapján. A két hitoktatónk is közel állott szívünkhöz; ma is őrzök néhány szentképet, melyet a jó hittani feleletért kaptam tőlük.

Középiskolai tanárainkat majdnem kivétel nélkül nagyon meleg érzéssel szoktuk emlegetni, különösen a találkozó alkalomával. A kilencvenes években már éreztük a pedagógiai elvek forrongását, úgyhogy igen különböző tanártípusokat volt mó-

² L. Kispartti János: A családi nevelés útjain. 10. l.

dunkban megismerni. Az idősebbek a régi rendszer hívei, velük szigorúan meg kellett tartani a három lépés távolságot, alapos tudásukkal imponáltak és komoly, következetes fegyelmező módszerükkel sok gyarlóságot faragtak le rólunk. Valósággal rajongtunk különösen egyik, akkor még fiatal tanárunkért s ma is igazi fiú ragaszkodással és szeretettel környékezzük. Ő már egészen közel félközött hozzánk nemesen érző nevelői szívével; csak úgy sugárzott felénk lelkéből valami sugalló hatás, valami csodálatos melegség, ami annyira visszhangra talált bensőnkben, hogy egész életünkre tartalmat adott kialakulóban levő egyéniségünknek. Többi tanárunknak is sokat köszönünk; kevés kivétellel majdnem mind szeretettel emlegetjük s áldjuk őket haló porukban is.

Az egészséges diákhumor sokszor felfödözte ugyan mestereinkben a gyarlóságokat is, de az emberi tévedéseket könnyen elnéztük, rosszindulatot nem tételeztünk föl nevelőinkről s hibáikért sohasem ítéltük el őket.

Azért mondtam el mindezt, hogy bebizonyítsam: kellett lenni *született pedagógusoknak*, következésképpen jó embereknek a multban is!

Valósággal fáj, mikor intelligens ember lesújtó ítéletet mond volt tanáráról. Pedig ma ez is gyakran megtörténik, főleg olyan egyének részéről, akik hangsúlyozni kívánják a régi rendszer hibáit, akik szinte éldelegnek annak kimutatásában, mennyi helytelenség és balfogás jellemzi a multat. Ez már anynyiban is fonák felfogás, mert nincs ugrás a fejlődésben, a bírálókat is az előző nemzedék nevelte, és szinte lehetetlen, hogy attól semmi vagy csupán rossz tartalmat örököltek át, minden jót és helyeset önmagukból vagy néhány újabb szakmunkából merítettek. Igenis, tudtak nevelni az elődök is, adtak nekik „eleven gondolatokat“, ha kevesebb gondjuk volt is tanokra és rendszerekre!

Felületesen olvasva a nagy püspök cikkének előbb idézett kezdősorait, azt mondhatná valaki, hogy ezek a didaktika és a metódika ellen szólnak. Nagy tévedés lenne így félremagyarázni e szavakat; sőt a pedagógia legegyszerűbb célkitűzése ez: *a) fejtes embereket kezelni*. A fejbe a tudást nem tölőserrel, hanem ókszerű tanító módszerrel lehet és kell beleönteni. Időszerű kérdés: Van-e szüksége e módszernek *órávázlatra*? Válaszom tagadó lenne, ha biztosítani tudnál engem, fiatal kartársam, hogy életedben sohasem mégy be tanórára *készületlenül!* De az öreg mondja neked: Ne erőlködjél! Inkább „*experto crede*“; sok tanártársammal együtt bizony szükségesnek láttuk már régesrégen, hogy papírra vessük a vezérszavakat, főleg a felső osztálybeli órákkal kapcsolatban, ha másért nem, legalább az úgynevezett elkalandozás meggátlására és a beosztó, helyes gazdálkodás biztosítására. Ezeket az órávázlatokat azonban nem lehet a következő alkalommal változatlanul felhasználni, mert nemcsak a pap, a tanár is holtig tanul: ha tizenötször tanítjuk

is ugyanazt a tárgyat, ez sohasem megy egy kaptafára; kell lennie mindig új szempontnak, sőt az anyagbeosztás is változik az új követelmények s egyéb viszonyok miatt.

Tanmenet is szükséges, de ez sem lehet soha „állandó“, hanem mindig csak „ideiglenes“. Tapasztaltuk a múltban, hány-szor döntötte föl a „heteket“, sőt az egész tervezgetést egy-egy járvány- vagy fűtésszünet meg a gyakori tankönyvváltozás! A mostani tanmenetek sem lehetnek öt évre érvényesek. Mit is szólna hozzá felsőbb hatóságom, ha a magyar gyakorlatok tételében elődömet utánoznám, esetleg önmagamát megismételném? De az olvasmányanyag, a könyvnelküli stb. kiválasztásában sem hajlandó senki kötelező sablont követni. Mindamellett nélkülözhetetlen a tanmenet főleg a kezdő tanárok számára; ez az egyetlen eljárás az idővel és az ányaggal való gazdálkodásra. Igen, „kipontozunk és megvonalozunk“ mindent, de Prohászka kívánsága szerint az nem marad pusztá gondolat, hanem igyekszünk életet is vinni bele. Óvakodunk a merevségtől, de követeljük a *tervszerűséget*, amely minden érdemes munkának alapja. Ennek ellentéte és veszedelme az *ötletszerűség*, mely mint a modernség velejárója annyi bajt okozott már éppen a nevelésügy terén.

Szóval a „fejes embereket“ csakis okszerű tanító módszerrel lehet kezelni. De most következnek a célkitűzés b)-je, a *szíves ember*. Szerintem ez a nehezebb kérdés. Különös gondolatom támad; a Mézeskalács dallama csendül meg fülemben: „Szív küldi szívnek szívesen...“ Igen, szíveket nevelni csak szív tud, az is csak akkor, ha szívesen végzi munkáját.

Itt azután a problémáknak olyan tömege zúdul elém, hogy néhány kötetet lehetne megtölteni a róluk való elmélkedéssel. Az első szólna a nevelőtípusokról, a második a szív és a kedély neveléséről, a harmadik a szívesen végzendő nevelői munkáról, ennek anyagi feltételeiről stb. Zsendül neveléstudományi irodalmunk az utóbbi években már állandóan foglalkozik ezekkel és hasonló kérdésekkel; ha pedig a legidősebb kérdéssről, a tanár- és nevelőképzésről esnék szó, Kerschenteinerhez utalnám az érdeklődőt (*Die Seele des Erziehers und das Problem der Lehrerbildung*, IV. fejt.).

A modern neveléstudomány kétségtelenül lépést tart a megújult világ követelményeivel. De megnyugvásunkra szolgál, hogy józan és tekintélyes szakemberek mégsem akarják „elhagyni a járt utat a járatlanért“, hanem — mint Balassa Brunó, a székesfehérvári tankerület főigazgatója mondta egy értekezleten — „a régi pedagógiából minden értéket igyekszünk átmenteni“. Örömmel halljuk ezt mi, régi tanárok, kiket annakidején gyenge útravalóval, jóformán ösztönünkre bízva, szinte úgy löktek be az iskolába. A fönnebbi nyilatkozat értelmében tehát hiányos készültsgünk ellenére is sikerült valami értéket kitermelnünk: neveltük és útjára bocsátottuk azt a közép korosztályt, amely hivatva van újat alkotni és a jövő számára

programmot adni. Volt ugyan már a mi időnkben is „minta-gimnázium“, de a gyakorlati tanárképzés akkor még nem volt eléggé kifejlesztve, ennél fogva gyakorlati útmutatást legfeljebb idősebb tanártársainktól kaphattunk. Hospitálásról akkor még alig esett szó; ebből már az öregebbek sem kértek. Ilyenformán, eleinte — saját hibánkon kívül — sokat tapogatóztunk, esetletünk-botlottunk a pedagógia bérkeiben, csupán az autodidaxis és a késői tapasztalat segített át bennünket a kezdő, kritikus éveken.

De volt egyetlen, igazi értékünk — ezt talán szerénytelen-ség nélkül elmondhatom —, hogy *szerettük* az ifjúságot. Szeret-tük nem becézgető, simogató szeretettel, tán nem is olyan ön-feláldozással, amilyennel Kerschensteiner dicsekedhetik, de úgy, hogy határozottan éreztük a visszhangot a diáklelekekből. Bizonyítékai ennek a meleg hangulatú találkozók is. Ilyenkor ezek a volt tanítványok olyan közvetlenül őszinték, hogy néha sa-ját arcképünket is elénk tárják teljesen nyers fölvételben, gyarlóságainkkal, tévedéseinkkel, esetleg erőnyeinkkel kiraj-zolva. Viszont például legelső növendékeimnek (már mind meg-lett emberek!) én is bevallottam, hogy ők „kísérleti nyulacs-káim“ voltak.

De hogy semmi se legyen új az ég alatt, életem alkonyán utolsó tanítványaim is ilyenek lettek: a folyton változó tanter-vek kísérleti nyulai. Nem lehet őszinte ember közöttünk, aki be ne vallaná, hogy ez a forrongó (evolúciós vagy revolúciós?) áramlat sok-sok nehézséget okoz a tanárnak és a növendéknek egyaránt. Nagyrabecsüljük azt a lendületet, melyet hivatott egyének a nevelésügy terén elindítottak; egy pillanatra sem vonjuk kétségbe a jóakaratot és jóhiszeműséget, csak azt az aggodalmas maradiságot vagy maradi aggodalmat nem tudjuk kiirtani lelkünk-ből: meglesz-e a kézzelfogható eredménye a néha túlságosan gyökeres újításoknak? Őszintén sajnáljuk azt a fiatal kartársat, aki nem is két, hanem több malomkő között őrlődik; a vezető, az iskolalátogató, a szakfelügyelő nem mindig egyeznek felfogásban, s az ifjú pedagógus néha olyan-útvesztőbe jut, hogy alig tud belőle kievickélni. Tojástáncot kell járnia, hogy minden tekintetben megfelelhessen. Ráadásul ez neki még létkérdés is: vajjon minősítik-e kinevezésre?! Mi öre-gek könnyen viseljük a lesújtó bírálatokat: eljátszottuk szere-pünket, megértünk a nyugalomra. De vigyázzanak a fiatalokra, a mi utódainkra, ne fosszák meg őket önbizalmuktól, becs-vágyuktól! Adjanak nekik bőségesen jó tanácsokat, de ne öljék ki belőlük az egyéniséget és ne nyírják le szárnyukat kéréllhe-tetlen, szigorú kritikákkal.

A *Scientia Amabilis*-ban olvasom: „A gyermeknek születési joga, hogy gazdag szellemű, erkölcsös, harmonikus személyi-séggé alakuljon, a belső világában rejlő értékes erőket érvényre-sítse. Önállósági törekvéseit tehát csak addig kell korlátoznunk,

amíg arra szükség van...³ Ha ez érvényes a gyermeklélekre, akkor különösképen vonatkozik a fiatal nevelőre is, kinek egyéniségét kalodába zárni szellemgyilkolás.

Semmi sem tökéletes az ég alatt; a nagyarányú és értékes nevelésügyi reform is hozott felszínre emberi gyarlóságokat, tévedéseket. Amint egyszer — reméljük, a közel jövőben — lehiggad az „újat alkotni kívánás“ láza, megtisztulnak az cszmék is, megindul ismét a biztos alapokra helyezett, komoly munka a nevelés és tanítás terén. Mi, akik búcsúzkodni kezdünk a tanári pályától, szívünkben kívánjuk utódainknak, legyenek külön, igazibb nevelőtanárok, neveljenek Prohászka kívánsága szerint „ideális embereket, kik nemesak ismerik, hanem élík az ideálokat“, legyenek Kerschensteiner-féle gyakorlatias szellemű emberek (*praktisch eingestellter Mensch*), hogy mielőbb az egész vonalon kibontakozzék szegény hazánk számára és javára a nagy német pedagógus eszménye, a „használható állampolgár“ típusa.

NÁMESY MEDÁRD.

KISEBB KÖZLEMÉNYEK.

Magyar zenei műveltség.

Nemzeti kultúránknak történelmi okokból eredő sajátsága a magyar társadalom szélesebb rétegeinek csekély zenei műveltsége. A magyarság vérzivataros multja nem volt alkalmas a zenei műveltség nagyobb fokú kifejlődésére, ez azonban nem azt jelenti, mintha a magyarságnak nem volna zenei érzéke. Művelődéstörténelmi adatok bizonyossága szerint a magyar ember életében mindig szerepelt a zene; ha maga nem művelte is, életének minden hangulatában szolgálatába állította és szívesen hallgatta. A magyarság máig megőrizte a zene iránti fogékonyságát. Amint békésebb idők következtek, a nyugati példa hatása alatt a magyarság is művelni kezdte a zenét és ekkor tűnt ki, hogy nemcsak érzéke van a zenéhez, hanem sok közte az igazi nagy zenei tehetség is.

Zeneművészeti Főiskolánk évről-évre számos nagytehetségű fiatal művészt bocsát szárnyra, de azok csakhamar szárnyaszegetten döbbennek rá a kegyetlen valóságra: a magyar közönséget nem érdekli a művészi zene, vagy legalább is nem olyan mértékben, hogy kizárólag művészetüknek élve itthon megélhetést találhatnának. Nincs más választásuk, mint vagy külföldön keresnek érvényesülést, vagy itthon elmerülnek a kiszolgáló zene fertőjében. Kiváló magyar zeneművészekről gyakran csak a külföld útján szerzünk tudomást. Valóban nem nagy a lelkesedésünk a művészi zene iránt, mert a magyar társadalom nagyobb

³ *Stuhlmann Patrik*: Az ifjúkor lélektana. 31—32. l.